

УДК 615.21

© Галацан О.В., Шаповалов В.В., Шаповалова В.О., 2012

СУДОВА ФАРМАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ДЕРЖАВНОЇ І КОМПЛЕКСНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД ВСІХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

Галацан О.В., Шаповалов В.В., Шаповалова В.О.

Головне управління охорони здоров'я Харківської обласної державної адміністрації; Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй (ООН) Пан Гі Мун 30.01.2012 р. (в Аддис-Абебі, Ефіопія) закликав керівників усіх країн до дій на новій основі для створення на планеті стійкого, справедливого суспільства зі зростаючою економікою, підкресливши, що «... шлях, по якому йдуть країни в даний час, не призведе до справедливого і сталого майбутнього для людей у всьому світі; нам необхідно розробити новий, більш стійкий курс на майбутнє, той, який зміцнює рівності та економічне зростання, а стійкий розвиток є соціальним, економічним та екологічним імперативом...». При цьому Пан Гі Мун зазначив, що «... нам потрібні всі – міністри і політики, бізнесмени і лідери громадянського суспільства, і молодь – у нас є вибір, працюючи разом, щоб створити майбутнє...» [3]. У доповіді Генерального секретаря ООН містяться 56 рекомендацій, спрямованих на викоринення бідності, забезпечення прав людини і просування гендерної рівності, підвищення рівня освіти населення, розширення можливостей у сфері зайнятості, що стане основою для розроблення міжнародних та державних комплексних програм щодо профілактики наркотизації населення. Доповідь є свого роду «дорожньою картою» для створення життєздатного і справедливого майбутнього для всіх [15].

Дослідженню вказаної проблеми присвячені публікації провідних вчених в області психіатрії, неврології і наркології – Волошина П.В., Сосіна І.К., Лінського І.В., Мінка О.І., Марути Н.О.; фармацевтичного і медичного права (судової, доказової фармації та фармацевтичного законодавства) – Шаповалової В.О., Шаповалова В.В.; права і криміналістики – Тація В.Я., Тимошенка В.О., Шепітька В.Ю. [1, 2, 5-8, 14].

Метою дослідження стало судово-фармацевтичне вивчення сучасного стану наркотизації та наркозлочинності серед населення України на державному і регіональному рівнях.

Дана стаття виконана у відповідності до плану науково-дослідних робіт НФаУ за розділом «Судова фармація, фармацевтичне законодавство та доказова фармація» (номер державної реєстрації 0108U009172).

Матеріали та методи дослідження. Матеріали дослідження: нормативно-правова база щодо обігу лікарських засобів в Україні і профілактики наркотизації населення; історії хвороб наркозалежних злочинців; матеріали судових справ. При проведенні дослідження використовувалися методи документального, нормативно-правового аналізу та судово-фармацевтичного моніторингу.

Результати та їх обговорення. Проблеми вивчення причин і умов, що спричиняють наркотиза-

цію у суспільстві та поширення наркозлочинності у всіх регіонах України (зокрема, у Харківській області), кафедрою фармацевтичного права Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації приділяється особлива увага [10-13]. Так, проводиться постійний судово-фармацевтичний моніторинг і аналіз проблеми, пов'язаної із профілактикою наркоманії та медико-фармацевтичною, соціально-економічною і кримінально-правовою реабілітацією хворих-наркозалежних осіб, які є злочинцями, що свідчить про необхідність вивчення цієї проблеми на відповідних прикладах із судово-фармацевтичної практики.

Приклад 1. Слідчим СУ ГУМВС України в Харківській області порушено кримінальну справу за ознаками ч. 3 ст. 305 і ч. 3 ст. 307 Кримінального Кодексу України (КК України). В ході досудового слідства було встановлено про те, що 10.03.2009 р. в ході реалізації оперативного-розшукової справи співробітниками служби УБНОН ГУМВС України в Харківській області під час проведення оперативної закупки наркотичних засобів в автомобілі було затримано двох членів організованого злочинного угруповання (ОЗГ). Затримані, реалізуючи план членів ОЗГ, до складу якої входило декілька злочинців (громадяни України, Росії і Таджикистану), мали стійкі зв'язки, узгоджений план тощо, незаконно перевозили, зберігали і збували наркотичні засоби особам із числа хворих на наркоманію, тобто наладили «наркотрафік» наркотичних засобів із м. Москви (Російська Федерація) до м. Харкова (Україна), який у свою чергу до м. Москви потрапив із Афганістану. У злочинців у присутності понятих було вилучено 200 г речовини, яка згідно висновку судово-фармацевтичної експертизи (СФЕ) віднесена до героїну, особливо небезпечного наркотичного засобу, і помічені долари США (вартість вилученого перевищує 120 000 грн). Злочинці заарештовані, кримінальна справа спрямована до суду [9].

Приклад 2. Слідчим СУ ГУМВС України в Харківській області порушено кримінальну справу за ознаками ч. 1 ч. 2 ст. 309, ч. 2 ст. 310 і ч. 2 ст. 307 КК України. В ході досудового слідства було встановлено про те, що 26.08.2009 р. в ході проведення операції «Мак-2009» і реалізації оперативного-розшукової справи, співробітниками служби УБНОН ГУМВС України в області під час проведення оперативної закупки наркотичних засобів у м. Люботині було затримано гр. О., який є мешканцем міста. У присутності понятих у гр. О. було вилучено пакунок з речовиною рослинного походження. Після проведення судово-фармацевтичних досліджень встановлено, що речовиною є конопля, віднесена до особливо небезпечних наркотичних

засобів. Затриманий вказав, що коноплю він придбав у малознайомого парубка, який мешкає неподалік від Люботина. В ході проведення оперативно-розшукових заходів співробітниками служби УБНОН було затримано гр. К. 25-років, який незаконно зберігав, виготовляв і збував наркотичні засоби за ціною 80 грн. за сірникову коробку речовини. Крім того, при погодженні гр. К. у присутності понятих при огляді огорожу у злочинця було вилучено 270 кущів рослин, які згідно висновків СФЕ віднесено до коноплі. При огляді домоволодіння, погодження на яке надав гр. К. у присутності понятих було вилучено пакунки, в яких знаходилася для подальшого збуту виготовлена речовина рослинного походження загальною вагою 150 г, що згідно висновків СФЕ віднесена до коноплі, тобто особливо небезпечного наркотичного засобу. В ході допиту обвинувачений гр. К. зізнався про те, що він уже досить довгий час вирощує наркотичну рослину для збуту, у зв'язку з важким матеріальним становищем його збував особам-злочинцям із числа наркоманів за ціною 80 грн. за сірникову коробку. Злочинця було заарештовано, а кримінальну справу спрямовано до суду [4].

Аналіз наведених прикладів свідчить про те, що по вказаним злочинам порушено кримінальні справи. Згідно до висновків СФЕ у незаконному обігу знаходилися особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких в Україні заборонено (героїн і конопля). Питома вага призначених і проведених судових експертиз по кримінальних справах складає: СФЕ – 32,0%, судово-медичні експертизи – 16,0%, судово-наркологічні експертизи – 45,0% і судово-психіатричні експертизи – 7,0%. За результатами судово-фармацевтичного моніторингу встановлено, що питома вага аналогічних злочинів за ст. 305 КК України складає 10,0%; ст. 307 КК України – 60,0%; ст. 309 КК України – 20,0% та ст. 310 КК України – 10,0%.

З'ясовано, що за період 2006 - 2010 рр. відбулися наступні зміни у структурі вживання психоактивних речовин нелегальними споживачами: на 19,0 % знизилася кількість опійних наркоманів; на 25,5% зростає кількість споживачів коноплі; на 70,0% зростає кількість споживачів снодійних та заспокійливих лікарських засобів; майже на 100,0% зростає кількість споживачів психостимуляторів; на 300,0% знизилася кількість споживачів прекурсорів (легких розчинників), в т. ч. на 73,0% серед неповнолітніх; більше ніж в 11 разів збільшилася кількість полінаркоманів (в більшості випадків це сумісне вживання коноплі та психостимуляторів). Упродовж досліджуваного періоду також реєструвалися окремі випадки нелегального обігу кокаїну.

Встановлено, що станом на кінець 2010 р. на обліку в наркологічній службі перебувало 2423 злочинців, хворих на наркоманію і токсикоманію. З них зловживали опіоїди 48,0% хворих; канабіноїди – 17,0%; снодійні та седативні лікарські засоби – 0,5%; психостимулятори – 25,0%; легкі розчинники – 0,5%; змішане вживання різних груп наркотичних засобів (полінаркоманія) – 9,0%. За віком хворі-злочинці розподілилися наступним чином: 15 -17 років – 0,5% хворих; 18-35 років – 68,5%; старше 35 років – 31,0 % хворих. На 01.01.2011 р. в

стійкій ремісії перебували 40,0%, з них: понад 1 рік – 24,0% хворих, понад 2 роки – 9,0%, понад 3 роки – 4,0% та понад 4 роки – 4,0%.

Під профілактичним наглядом перебувало 2346 осіб, що епізодично зловживають наркотичними засобами та психотропними речовинами. З них зловживали: опіоїди – 10,0% осіб; канабіноїди – 65,0%; транквілізатори – 0,6%; стимулятори – 21,0%; легкі розчинники – 1,2%; змішане зловживання – 2,2%. За віковою ознакою 2346 осіб розподіляються наступним чином: діти віком до 15 років – 0,6%; неповнолітні у віці від 15 до 18 років – 2,8%; від 18 до 35 років – 76,6% та особи старші 35 років – 20,0%. Серед 1942 ін'єкційних хворих-злочинців на наркоманію виявлено 12,3% ВІЛ-інфікованих та 0,8% ВІЛ-інфікованих серед осіб, які перебувають під профілактичним наглядом.

Встановлено, що в Харківському обласному наркологічному диспансері та обласному центрі профілактики та боротьби з ВІЛ/СНІДом метадонну замісну підтримувальну терапію отримують 28 ін'єкційних хворих на наркоманію.

Представляло інтерес дослідити систему моніторингу поширеності наркотизації на регіональному рівні. Так, в Харківській області створено оновлену систему судово-фармацевтичного і судово-наркологічного моніторингу поширеності наркоманії та токсикоманії серед населення, яка включає у себе відомості про всіх осіб, що перебувають на обліку в наркологічних закладах. Взаємозвірки щодо кількості осіб, які перебувають на диспансерному обліку як з метою лікування, так і з метою профілактики наркоманії, проводяться щоквартально міжрайонними/міськими наркологічними кабінетами та відповідними підрозділами Управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків (УБНОН) та Відділу кримінальної міліції у справах дітей (ВКМСД) ГУМВС України в Харківській області. Головне управління охорони здоров'я Харківської обласної державної адміністрації (ГУОЗ ХОДА) у межах своєї компетенції та у відповідності до вимог Закону України «Про психіатричну допомогу» проводить роботу по обміну інформацією з правоохоронними органами (Управлінням Служби безпеки України в Харківській області, УБНОН та ВКМСД Головного управління МВС України в Харківській області), спрямовану на виявлення масштабів поширення наркоманії та наркозлочинності серед різних верств населення області, рівня прихованості такого процесу та розмірів збитків, заподіяних цим явищем суспільству.

При вивченні імперативного матеріалу встановлено, що за 2010 р. проведено на 5,0% менше експертиз сп'яніння ніж за 2009 р.; виявлено 6656 випадків алкогольного сп'яніння, що на 3,0% менше у порівнянні з 2009 р.; 1458 – наркотичного сп'яніння (динаміка збільшення на 21,0% у порівнянні з 2009 р.). За даними Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи від отруєнь наркотичними засобами за 2009 р. померло 3 мешканці м. Харкова, а за 2010 рік – 1 мешканець м. Куп'янська. В результаті проведених у 2010 р. спеціальних наркологічних експертиз по кримінальних справах 43,0% осіб рекомендовано лікування від наркотичної залежності в умовах позбавлення волі (динаміка зменшення на 7,0% у порівнянні з 2009 р.). Результати

дослідження свідчать про те, що необхідна модернізація первинної, вторинної і третинної допомоги, оптимізація проведення судово-фармацевтичної, судово-медичної, судово-наркологічної і судово-психіатричної експертиз у комплексі заходів в рамках фармакоterapiї хворих злочинців, які зловживають психоактивними речовинами.

Висновки: Таким чином, судова фармація є складовою частиною фармацевтичного права у державній і комплексній регіональній програмі щодо профілактики наркоманії в Україні і зокрема у Харківській області. Наведені приклади із судово-фармацевтичної практики вказують на те, що

злочинці, хворі на наркоманію, потребують уваги при проведенні фармакоterapiї, що є важливим елементом боротьби із наркобізнесом.

Перспективи подальших досліджень. Проведення судово-фармацевтичних досліджень щодо встановлення причин та умов, які сприяють розповсюдженню наркотизації суспільства в Україні, і, як наслідок, збільшення кількості наркозлочинів, буде сприяти розробці відповідних заходів профілактики цих негативних явищ, що стане основою державної комплексної регіональної програми профілактики наркоманії серед всіх верств населення України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Епідемія алкоголізму і нарко-токсикоманій в дзеркалі медичної статистики МОЗ України / Відповід. редактори: **П.В. Волошин, М.В. Голубчиків**. – К. – Х.: Вид-во «Плеяда», 2009. – 168 с.
2. **Марута Н.О.** Судова фармація: вивчення психологічних особливостей у пацієнтів з пароксизмальними станами при вирішенні фруструючих ситуацій / Н.О. Марута // Український вісник психоневрології. – 2011. – Т. 19, вип. 2 (додаток). – С. 39.
3. **Пан Ги Муну** передали доклад с рекомендаціями по созданию устойчивого и справедливого будущего для всех [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?NewsID=16876>.
4. Под Люботином на частном огороде милиция нашла 270 кустов конопли [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://glavnoe.ua/news/n31601>.
5. **Сосин И.К.** Героиновая наркомания / И.К. Сосин, Ю.Ф. Чуев. – Х.: Полиграфсервис. – 2002. – 147 с.
6. Судово-фармацевтичний моніторинг правопорушень, вчинених неповнолітніми / **В.В. Шаповалов (мл), О.О. Куріжєва, В.В. Шаповалов, В.О. Шаповалова, А.Г. Мовсисян**. – Х., 2011. – 40 с.
7. **Тацій В.Я.** Права людини і громадянина як підґрунтя вдосконалення законодавства України // Пробл. законності: Акад. зб. наук. пр. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 6-17.
8. **Тимошенко В.А.** Боротьба з наркобізнесом і протидія наркоманії: новий стратегічний підхід на засадах
- досвіду країн Європейського Союзу / В.А. Тимошенко // Український вісник психоневрології. – 2011. – Т. 19, вип. 2 (додаток). – С. 30 – 32.
9. УБНОН «накрыл» наркокурьеров, переправлявших героин из Москвы в Харьков [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://glavnoe.ua/news/n20452>.
10. Фармацевтическое и медицинское право / Под ред. **В.В. Шаповалова**. – Х.: Изд-во «Скорпион». – 208 с.
11. Фармацевтическое право в наркологии / под. ред. **В.А. Шаповаловой, И.К. Сосина, В.В. Шаповалова**. – Х.: Факт, 2004. – 800 с.
12. Фармацевтичне законодавство / За заг. ред. **В.О. Шаповалової**: навч. посіб. серія «Фармацевтичне право». – Х., 2010. – 142 с.
13. **Шаповалов В.В.** Проблеми судово-фармацевтичного вивчення наркозлочинності // Пробл. законності: Акад. зб. наук. пр. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2010. – Вип. 109. – С. 166-173.
14. **Шепитько В.Ю.** Изменчивость криминалистики в XXI веке и ее задачи в современных условиях // Криміналістика XXI століття: матеріали міжнар. наук. практ. конф., 25-26 листоп. 2010 р. – Х.: Право, 2010. – С. 55-59.
15. With new blueprint in hand, Ban calls for action to chart more sustainable future / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: [http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=41077&Cr=sustainable+ development&Cr1](http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=41077&Cr=sustainable+development&Cr1).

Галацан О.В., Шаповалов В.В., Шаповалова В.О. Судова фармація як складова частина державної і комплексної регіональної програм щодо профілактики наркоманії серед всіх верств населення // Український медичний альманах. – 2012. – Том 15, № 4. – С. 54-56.

В статті наведено результати вивчення стану наркотизації та наркозлочинності в Україні в цілому та у Харківському регіоні зокрема на засадах судової фармації. Приведено приклади із судово-фармацевтичної практики, які вказують на необхідність більш комплексного підходу до фармакоterapiї адиктивних розладів здоров'я. Отримані результати дослідження підтверджують актуальність розробки державної і комплексної регіональної програми щодо профілактики наркоманії та наркозлочинності серед всіх верств населення України.

Ключові слова: судова фармація, наркоманія, наркозлочинність, профілактика

Галацан А.В., Шаповалов В.В., Шаповалова В.А. Судебная фармація как составная часть государственной и комплексной региональной программы по профилактике наркомании среди всех слоев населения // Український медичний альманах. – 2012. – Том 15, № 4. – С. 54-56.

В статье приведены результаты изучения структуры наркотизации и наркопреступности в Украине в целом, и в Харьковском регионе в частности, на основе судебной фармації. Приведены примеры из судебно-фармацевтической практики, которые указывают на необходимость более комплексного подхода к фармакоterapiи адиктивных расстройств здоровья. Полученные результаты исследования подтверждают актуальность разработки государственной и комплексной региональной программы по профилактике наркомании и наркопреступности среди всех слоев населения Украины.

Ключевые слова: судебная фармація, наркоманія, наркопреступность, профилактика.

Galatsan A.V., Shapovalov V.V., Shapovalova V.A. Forensic pharmacy as a part of the state and complex regional drug prevention program aimed on the drug addiction prevention among the population // Український медичний альманах. – 2012. – Том 15, № 4. – С. 54-56.

The results of studying of the structure of drug addiction and drug crimes in Ukraine in general and in the Kharkiv region, in particular, on the basis of forensic pharmacy were given in article. The examples of forensic and pharmaceutical practice, which indicate the need for a more integrated approach to pharmacotherapy of the addictive disorders, were shown. The obtained results confirm the urgency of developing a comprehensive state and regional programs for the prevention of drug abuse and drug-related crime among all segments of the population of Ukraine.

Key words: forensic pharmacy, drug addiction, drug-related crimes, prevention.

Надійшла 24.05.2012 р.
Рецензент: проф. Л.Л.Пінський